

Inhoud

Inleiding	9
1 Luisterend leven	15
2 De Koning Die luistert	37
3 Luisteren naar God	61
4 Luisteren naar de Bijbel	99
5 Luisteren naar de schepping.....	121
6 Luisteren naar anderen.....	151
7 Luisteren naar mensen die pijn hebben	181
8 Luisteren naar je leven	199
9 Het genootschap van het omgekeerde luisteren.....	231
Epiloog.....	243
Noten	245

Luisterend leven

Je verzameling levensveranderende boeken bevat waarschijnlijk geen etymologisch woordenboek. Daarvoor moet je wel een beetje een nerd zijn en weinig mensen geven dat graag toe. Toch durf ik te bekennen dat een van de belangrijkste lessen die ik heb geleerd, afkomstig was uit een etymologisch woordenboek, zo'n lijvig naslagwerk dat de herkomst van woorden verklaart. Ik weet haast zeker dat de extra uitgebreide editie die ik op de bibliotheektafel liet vallen, de poten eronder deed kraken, maar dankzij dit woordenboek begonnen ook al snel mijn hersenen te kraken. Voordat ik het met hulp van een potige bibliothecaris opensloeg, wist ik al dat luisteren de kracht heeft om verdeeldheid weg te nemen. Het kan kloven overbruggen tussen mensen met onenigheid, impasses veranderen in leermogelijkheden en oplossingen creëren voor schijnbaar onoplosbare situaties. Maar ik had geen idee dat luisteren de kloof kan dichten tussen die twee spreekwoordelijke vijanden: *horen* en *doen*.

Ook in enkele schriftgedeeltes worden die twee bittere rivalen tegenover elkaar gezet, met doen als favoriet. Paulus zegt dat niet degenen die de wet *horen* maar degenen die de wet *doen* rechtvaardig zijn. Jakobus waarschuwt de toehoorders zichzelf

niet te bedriegen door te denken dat ze geen doeners hoeven zijn. Jezus vergelijkt in het slot van de Bergrede mensen die Zijn woorden horen maar er niet naar handelen, met bouwers van een huis op het zand.

Dit zijn duidelijke waarschuwingen dat luisteren op zichzelf niet zaligmakend is en dat doen het kenmerk van de gelovige is. Het lijkt alsof horen slechts een smal kanaal is dat uitmondt in de diepe zee van doen.

Maar het etymologisch woordenboek heeft me geleerd dat het grote verschil tussen horen en doen is ontstaan doordat mensen uit elkaar hebben getrokken wat bij elkaar hoort. Want het zit zo: de woorden *luisteren* en *gehoorzamen* hebben dezelfde oorsprong. In het Latijn zou het woord 'gehoorzamen' niet bestaan zonder het woord 'luisteren'. Het woord dat we in het Nederlands vertalen met 'gehoorzaamheid' betekent letterlijk een 'luisteren vanuit de grond'. Gehoorzaamheid is een diep luisteren, een luisteren van de gehele persoon, een horen met je oren en met je hart en met je armen en benen.

Deze etymologische verrassing beperkt zich niet tot het Latijn. De diepe verbintenis tussen luisteren en gehoorzaamheid bestaat ook in het Grieks en Hebreeuws, de primaire talen van de Bijbel. De bijbelse woorden voor 'luister' of 'hoor' kunnen net zo goed worden vertaald met 'gehoorzaam' of 'sla acht op', en zo worden ze dan ook vaak vertaald. Plus, het grondwoord voor de woorden die in het Griekse Nieuwe Testament worden vertaald met 'gehoorzamen' en 'gehoorzaamheid' is – je raadt het al – *luisteren*. Luisteren en gehoorzaamheid zijn zó onlosmakelijk en nadrukkelijk met elkaar verbonden, dat we kunnen zeggen dat degenen die niet handelen naar wat ze gehoord hebben, niet echt hebben geluisterd. Zoals Howard Hendricks, professor aan het seminarie, het zei: 'Bijbels gesproken is luisteren en niet doen hetzelfde als helemaal niet luisteren.'⁷

Luisteren als gehoorzaamheid

De wisselwerking tussen luisteren en gehoorzaamheid is altijd aanwezig in het dagelijks leven. Geluid heeft het vermogen ons te ‘commanderen’, een reactie van ons te eisen, ons te dwingen op te letten. In tegenstelling tot visuele stimuli zijn bepaalde geluiden indringend en onontkoombaar van aard, want we hebben immers geen ‘oorleden’ om ons ervoor af te schermen.² Ons gehoorzintuig is het alarmsysteem van ons lichaam. Neurowetenschapper Seth Horowitz schrijft dat onze hersenen bedreigende geluiden in een tiende seconde verwerken, waardoor ‘je hartslag stijgt, je je schouders optrekt en je gaat rondspeuren om te zien of datgene wat je hoorde jou gaat grijpen en opeten.’³ Ons lichaam reageert automatisch op, of gehoorzaamt aan, bepaalde geluiden. Iemand schreeuwt van pijn en ons lichaam draait zich onmiddellijk in de richting van het geluid. Op het horen van de ambulancesirene achter ons gaan we haast instinctief aan de kant. Het geluid van een drilboor verstoort onze gedachtegang en dringt zonder toestemming onze wereld binnen. Geluid vraagt onze aandacht.⁴ Wanneer iemand onze naam noemt in een drukke, lawaaierige kamer, draaien we ons om, zelfs als diegene niet tegen ons praat. En dan is er nog muziek. Een lied weet ons zo te pakken met zijn melodie, dat we er niet onberoerd door kunnen blijven. We kennen allemaal de invloed van muziek op ons humeur en onze emoties, zodanig dat we daardoor soms zelfs beslissingen nemen en in actie komen. Muziek wordt een gebod waar ons lichaam en onze emoties op reageren. Dansen is onze gehoorzaamheid aan muziek.

In ons alledaags taalgebruik geven we ook vaak al aan dat luisteren meer inhoudt dan gebruik van het gehoorzintuig. De klacht die ik het meest van ouders hoor is dat ‘hun kinderen niet naar hen luisteren’. Mijn vriend Mark heeft een temperament-

volle tweejarige, Will heet hij, over wie Mark vertelde: 'Hij zit in de fase dat hij zijn onafhankelijkheid van ons wil bewijzen, door precies het tegenovergestelde te doen van wat we zeggen. Het is moeilijker geworden hem te laten luisteren.' Wanneer ouders zeggen dat hun kinderen niet naar hen luisteren, bedoelen ze dat ze hun niet gehoorzamen. Of wie van ons heeft nog nooit gehad dat hij als bestuurder van een auto een andere route nam dan de bijrijder aanraadde, waarna hij verdwaalde en moest aanhoren: 'Je had ook naar mij moeten luisteren!?' Wat eigenlijk betekende: 'Je had moeten doen wat ik zei.' Niemand heeft gezegd dat luisteren altijd leuk was.

Psycholoog en huwelijksonderzoeker John Gottman zegt dat een van de belangrijkste graadmeters voor een gelukkig huwelijk is of echtgenoten bereid zijn om zich door de ander te laten beïnvloeden.⁵ Veranderen ze door hun relatie of raken ze juist meer verankerd in hun oude gewoontes? Je laten beïnvloeden is een duidelijke indicatie van oprecht luisteren, want het betekent dat jouw keuzes en handelingen je oren volgen. Blijkbaar is luisteren belangrijk in een huwelijk. Wie had dat gedacht?

Volgens nieuwtestamenticus Scot McKnight komt het woord *luisteren* meer dan vijftienhonderd keer voor in de Bijbel en is de meest ter sprake komende klacht in de Bijbel dat de mensen niet luisteren.⁶ Vooral in Jesaja 48:8 wordt afkeurend gesproken:

Nee, u hebt ze niet gehoord, ook hebt u ze niet geweten,
ook is uw oor van oudsher niet geopend geweest,
want Ik wist dat u volkomen trouweloos handelen zou
en dat u van de *moederschoot* af een overtreder wordt genoemd.

Wanneer je oren gesloten zijn, geef je geen gehoor aan Gods bevelen en word je een zondaar genoemd.

Luisteren is nooit een passieve, voorlopige of tijdelijke status totdat *doen* erbij komt en alles goed maakt. Bijbels luisteren is een luisteren met je gehele hart en lichaam, een luisteren dat niet alleen vibreert in onze trommelvliezen, maar echoot in onze ziel en resoneert tot in onze ledematen. De beroemde beeldspraak van Johannes over Jezus als het Woord van God wil zeggen dat Jezus' volledige aardse leven, niet alleen zijn gelijkenissen en preken, de uiting is van Gods geest. Zijn leven is Gods spreken tegen ons. Evenzo wordt van ons gevraagd met ons leven te luisteren, en we luisteren niet werkelijk tenzij we Jezus volgen met geheel ons hart, verstand en onze ziel en al onze kracht. Dit soort luisteren vindt plaats onderweg.

Horen en luisteren

Tot nu toe heb ik de woorden *horen* en *luisteren* door elkaar gebruikt en voor het gemak zal ik door het boek heen blijven wisselen tussen deze twee woorden. De Bijbel maakt geen duidelijk onderscheid tussen de twee, hoewel ik vermoed dat de Heere wel een onderscheid maakt wanneer Hij de profeet Jesaja laat zeggen: 'Luister voortdurend, maar u zult *het* niet begrijpen.' (Jesaja 6:9) Horen is, puur algemeen gesproken, één van de vijf zintuigen, namelijk dat waarbij onze oren betrokken zijn en onze hersenen die de binnenkomende geluiden verwerken. Horen is onvrijwillig en tijdelijk. Het is iets wat ons overkomt. Geluiden eisen onze aandacht en we 'gehoorzamen' ze instinctief door onze lichaamsreacties.

Luisteren daarentegen is iets waarvoor we kiezen. Luisteren is een uitoefening van geconcentreerde aandacht. Horen is een handeling van de zintuigen, maar luisteren is een handeling van de wil. Om te luisteren spits je niet alleen je oren, maar richt je

ook je geest, hart en houding op iemand of iets anders dan jezelf. Het is een gekozen gehoorzaamheid, zoals soldaten in het gelid springen zodra de commandant hun aandacht opeist.

De noodzaak van luisteren

Luisteren wordt vaak weggezet als een olie om onze relaties gesmeerder en vrediger te laten verlopen en ons bewuster te maken van de behoeften van medemensen. Die interpersoonlijke redenen zijn zeker waardevol en essentieel, maar ik denk dat er ook diepe *intrapersoonlijke* redenen zijn om te leren luisteren. Wanneer ik luisteren moeilijk vond, hielpen juist de persoonlijke motivaties mij vol te houden. Ik heb mijzelf toegewijd aan luisteren – en doe dat steeds opnieuw – omdat het van mij het soort persoon maakt dat ik wil zijn.

Het begin van discipelschap is luisteren. Op het geluid van Jezus' stem lieten Zijn eerste discipelen hun netten vallen en volgden ze Hem. Natuurlijk, discipelschap moet meer inhouden dan één keertje luisteren; het is een voortdurende reis van luisteren. Discipelen zijn wandelende luisteraars. Als we vinden dat het aan discipelschap ontbreekt in de kerk van vandaag, dan moeten we misschien de nadruk leggen op mensen leren luisteren.

Jezus vindt luisteren dusdanig belangrijk dat Hij Zijn eerste gelijkenis eraan wijdt (Marcus 4:1-20). In het Evangelie van Marcus omlijst Jezus de gelijkenis van de zaaier met het openingswoord 'Luister!' en de afsluitende uitroep 'Wie oren heeft om te horen, laat hij horen.' Wat op het eerste gezicht een verhaal is over een boer die willekeurig zaad strooit op verschillende soorten grond, gaat in feite over verschillende soorten luisteraars. Je hebt de wegluisteraars, degenen die totaal niets werkelijk horen, Jezus' woorden langs zich heen laten gaan en afwijzen. Je hebt de

rotsige luisteraars, die het Woord een stukje tot zich laten doordringen, maar het daarna verwerpen vanwege tegenstand of strijd en vervolging. De derde groep zijn de doornige luisteraars, die iets langer luisteren maar zich langzamerhand toch weer laten inpakken door verleidelijke prikkels – het vergroten van de welvaart, de aantrekkingskracht van materiële zaken – die het Woord verstikken. Tot slot zijn er de oprechte en vruchtbare luisteraars, die het Woord diep op zich laten inwerken, zodat het zijn juiste werk doet, namelijk bloeien en vrucht dragen.

De luisteraars uit deze laatste groep blijken degenen te zijn die, in Jezus' woorden, 'oren hebben om te horen', waarbij Hij luisteren en begrijpen dus met elkaar in verband brengt en de oren ziet als organen van het begrip. Diegenen met horende oren zijn in staat om af te stemmen op de diepere betekenissen achter Jezus' lessen. Verderop in het Evangelie van Markus waarschuwt Jezus Zijn volgelingen om zorgvuldig te luisteren, omdat hun manier van luisteren bepaalt hoeveel ze begrijpen.

Wat de soorten luisteraars van elkaar lijkt te onderscheiden is de hoeveelheid moeite die ze aan luisteren besteden. Hiaten in ons begrip kunnen we opvullen door vragen te stellen. De oprechte luisteraars zijn degenen die blijven, die rond Jezus drommen en Hem om de verklaring van de gelijkenis vragen. Dit zijn de luisteraars die God Zich wenst: degenen die blijven volgen en zoeken en die onophoudelijk vragen stellen. Ze maken zich vertrouwd met Jezus' woorden, zoals met een oude vriend die je kent maar toch niet echt kent; ze herkauwen en verteren en blijven zoeken naar meer duidelijkheid en een dieper begrip. Ze stellen niet slechts één vraag, nee, ze stellen nog een tweede en een derde. Ze vermoeien anderen met hun vragen.

Zoals al door veel bijbelgeleerden is opgemerkt, beschrijft de gelijkenis van de zaaier niet alleen verschillende soorten toehoorders, maar brengt het verhaal ook precies die opdeling

teweeg die het beschrijft. De gelijkenissen van Jezus ziften degenen eruit die niet willen horen, die slechts vermaakt willen worden en de nieuwe rabbijnse beroemdheid willen zien. Deze luisteraars verspreiden zich weer als Jezus klaar is met Zijn onderwijs, terwijl oprechte luisteraars blijven.

Ik heb jarenlang studenten college gegeven over deze gelijkenis en het verbaasde me steeds weer hoeveel de situatie in de collegezaal leek op de situatie ten tijde van de oorspronkelijke gelijkenis. Na het college gingen de meeste studenten terug naar hun kamer, maar een of twee bleven nog even en stelden vraag na vraag of schreven verder aan hun essays, terwijl ze probeerden te begrijpen wat Jezus zei en wat de consequenties daarvan waren voor hun leven. Ik heb me altijd afgevraagd of dat de studenten waren met oren om te horen.

Luisteren maakt van ons discipelen – mensen die leren, die volgen en die zich onderwerpen aan de Heere. En luisteren maakt van ons ook dienaren. Wat stelt een dienaar voor als hij geen gehoorzame luisteraar is? We zouden de beroemde woorden van Jezus over dienstbaarheid als volgt kunnen herformuleren met dezelfde betekenis: ‘Maar Jezus riep hen bij Zich en zei tegen hen: U weet dat zij die geacht worden leiders te zijn van de volken, heerschappij over hen voeren, en dat hun groten macht over hen uitoefenen. Maar zo zal het onder u niet zijn; maar wie onder u belangrijk wil worden, die moet uw luisteraar zijn. En wie van u de eerste zal willen worden, die moet luisteraar voor allen zijn.’ (Zie Markus 10:42-44) In Jezus’ koninkrijk worden de rollen omgedraaid. Degenen met een positie waarin ze andere mensen vertellen wat ze moeten doen, moeten luisteraars worden. In de ongelovige wereld is de richting van luisteren van beneden naar boven, maar in Jezus’ koninkrijk wordt van boven naar beneden geluisterd.

Te vaak proberen we met onze woorden de controle te krij-

gen. Op de goede manier luisteren geeft macht uit handen. Een toewijding aan luisteren is een uitstekend tegengif tegen macht en privilege. Een dienende luisteraar domineert het gesprek niet. Dienaren vestigen de aandacht niet op zichzelf en richten hun aandacht op de behoeften en belangen van anderen. De oproep tot dienaarschap is het hart van het Evangelie; het is de oproep onszelf te vernederen, ons te ontdoen van onze eigen agenda en ons ego en onszelf te onderwerpen aan de Heere en onze medemensen. Dienend luisteren betekent aanwezig zijn, terwijl we opzijzetten wat ons kan afleiden en wat wij vinden dat er moet gebeuren tijdens een gesprek. Het is een daad van nederigheid waarbij we erkennen dat, ongeacht naar wie we luisteren, we ervan kunnen leren. Dienend luisteren is een daad van overgave waarbij we onze verbale wapens neerleggen; onze vooringenomen opvattingen, ons rappe advies en ons verlangen het gesprek te sturen. We laten onze greep op de voorwaarden en richting van het gesprek los.

We praten maar wat graag over luisteren. Dat is gemakkelijker dan luisteren zelf. We bewijzen veel lippendienst aan luisteren, maar luisteren is een dienst van het oor, de geest en het hart. Luisteren is een vorm van dienen en dienen is moeilijk. Er bestaan geen onderscheidingen voor dienen. Als een dienaar zijn werk goed doet, valt dat niemand op. Maar als we graag op Jezus willen lijken en dienaren willen worden, moeten we leren luisteren.

Te veel stemmen

Er was iets eigenaardigs aan de hand. Jezus had enkelen van zijn discipelen op sleeptouw genomen de berg op en hoewel Zijn gezicht er nog volkomen normaal uitzag toen Hij naar boven

klom, was het nu totaal veranderd: zilverwit en schitterend als een diamant in de zon. Vervolgens kwamen er ook nog een paar ongenode, vreemd bekende gasten het gezelschap versterken, mannen met stralende gezichten die zich haast te goed op hun gemak leken te voelen op bergtoppen. Maar Petrus, als altijd niet van zijn stuk te krijgen in ongewone situaties, had zijn plan al klaar. 'Heer,' zei hij, 'dit is de meest legendarische reünie in de geschiedenis: U, Mozes en Elia die samen een drankje doen en praten over vroeger. Wat zou U ervan vinden als Jakobus, Johannes en ik een paar tenten opzetten, zodat we hier met zijn allen kunnen blijven?' Wat toen volgde was een ongemakkelijke stilte van bijbelse proporties.

Gelukkig maakte een pratende wolk de situatie minder vreemd. De wolk kwam boven hen staan en daaruit klonk een donderende stem: 'Dit is Mijn geliefde Zoon, luister naar Hem!' Daarna stapten Mozes en Elia weer op (zie Markus 9:1-8).

Al was deze gedaanteverandering een profetisch en theatraal schouwspel, toch gaat de gebeurtenis ook onmiskenbaar over luisteren. Om precies te zijn, over naar *Wie* we zouden moeten luisteren. De eerste stem waarnaar we moeten luisteren is die van Jezus, omdat Zijn stem goddelijk gezag bezit. We moeten voorzichtig zijn in hoe we luisteren, want het leven in deze wereld is sterk meerstemmig en met ontelbare stemmen die ons willen laten luisteren.

Ik herinner me nog goed de lunch die ik een paar jaar geleden had met mijn vrienden Mike en Claudia. Ze waren net teruggekeerd uit Malawi, een land in Zuidoost-Afrika. We hadden plaatsgenomen in een zitje bij zo'n ketenrestaurant met een menukaart van zevenentwintig pagina's. En daar in dat zitje was ik getuige van een cultuurschok. Mike en Claudia sloegen de menukaart open en kregen al snel een blik in hun ogen van een Afrikaans wild dier dat in de koplampen kijkt. De serveerster

kwam en ging meerdere keren in een poging om onze bestelling op te nemen, want Mike en Claudia konden maar niet kiezen, verlamd als ze waren door de ontzettend uitgebreide keuze. Claudia legde uit: 'In Malawi kun je kiezen tussen kip en kip. Hier is zoveel keuze! En alles klinkt zo lekker.'

We beschikken over een oneindig buffet met opties en alles klinkt zo lekker. Of we het ons nu realiseren of niet, we worden constant toegezongen door een kakofonie van stemmen die vechten om onze ziel en ons stuk voor stuk verleiden met beloften van verzadiging. Marketingexperts beweren dat Amerikanen in de grote steden worden blootgesteld aan wel vijfduizend reclames per dag.⁷ In zo'n wereld hebben we de vrijheid om uiterst selectieve luisteraars te zijn. Als de ene stem ons niet brengt wat was beloofd, kunnen we altijd naar een andere stem luisteren die ons meer voldoening geeft. Het gevolg is dat onze aandachtsspanne korter wordt en onze smaak kieskeuriger en veeleisender. We worden consumenten die je het onmogelijk naar de zin kunt maken, omdat we menen dat er altijd wel ergens een aantrekkelijker stem is die ons roept en ons meer geluk belooft.

De stemmen waarnaar we kiezen om te luisteren bepalen grotendeels het soort mensen dat wij worden. Geloof me, we hebben geen keuze tussen luisteren of niet luisteren. Allemaal gehoorzamen we bepaalde stemmen. Daarom is de vraag niet: Ga ik luisteren? maar: Naar welke stemmen ga ik luisteren?

Maar het is niet alleen een kwestie van kiezen om naar goede stemmen te luisteren in plaats van slechte, naar het spreekwoordelijke engeltje of duiveltje dat in ons oor fluistert. Was het maar zo simpel. Het is ook een kwestie van kiezen om naar *andere* stemmen te luisteren, stemmen die anders klinken dan die van onszelf. Zijn we bereid te luisteren naar de stemmen van andere culturen, ethniciteiten, achtergronden en levensbeschouwingen? Zijn we bereid te luisteren naar de stemmen die ons van streek